

Fra barnehelse til smittekamp 1920–1945: Ordskitet om hindring av smittespreiing og oppbygging av motstandskraft med god allmenn helse heldt fram. Tuberkulinprøving kom og blei systematisert. Skjermbildefotografering kom. Her får Sophus Brochmann (1892–1956) ganske mykje av æra for det. Det har vore vanleg oppfatning at han berre gjennomførte det Otto Galtung (1904–81) hadde lagt klart.

Smittekamp og sosial helbredelse, 1945–1960: Dette kapitlet er om innleiinga og delvis om sluttkampen mot tuberkulosen i vårt land. Finnmark hang etter, men det vart teke spesielle krafttak her.

Smitte, språk og kultur kan vere god å slå opp i for å finne spesielle hendingar i kampen mot tuberkulosen fordi noteapparatet er så godt. I verdssamanheng er tuberkulosen framleis ein trussel, vi må ikkje gloyme det.

Kolbjørn Øygard
Sauda

Litterært oppgjør med et reduksjonistisk verdigrunnlag

Seljelid R.

Tollmann. En dagbok

332 s. Tromsø: Rolf Seljelid og Akademisk Kvarter, 2008. Pris NOK 349
ISBN 978-82-7129-212-6

Professor emeritus ved universitetet i Tromsø Rolf Seljelid har utgitt en uvanlig og verdifull roman om den psykiatriske pasienten Jacob Tollmann og hvordan han opplever seg selv og verden rundt seg.

Formen er dagboksnotedtegnelser skrevet av Tollmann, som fremstår som en person langt på siden av det de fleste vil oppfatte som normal. Han er da også sperret inne i et psykiatrisk sykehus. Dette er for så vidt ikke noen uvanlig litterær teknikk – det uvanlige er at handlingen, i den grad alle fragmentene av tanker og observasjoner i dagboken kan kalles «handling», foregår på ett sted, i en «lukket avdeling». Ut fra dette svært begrensede ståstedet folder begivenhetene seg ut i et stort mangfold med uvanlig dybde og bredde.

Om man velger å tro at dagboksnotedtegnelsene ikke er reelle, men oppdiktet, må tankene som presenteres i stor grad være

Seljelids egne. Det er uvanlig at en person med lang og anerkjent rasjonell biomedisinsk bakgrunn og kompetanse har evnen til grensesprengende, spennende og til dels bisarre refleksjoner som denne romanen er full av.

De fleste skjønnlitterære verk har tre sett aktører: forfatteren, hovedpersonen(e) og leseren(ne). Vanligvis inviteres leseren til å følge hovedpersonens historie og ta del i den i den grad den engasjerer. Forfatteren trer frem gjennom hovedperson og handling, leseren befinner seg i tredje person. I Seljelids bok blir imidlertid leseren hovedperson, mens hovedpersonen Tollmann fungerer som mangfoldig tilrettelegger, båret frem av forfatteren, som blir synlig gjennom randkommentarer.

Tollmann. En dagbok kan betraktes som et litterært formet oppgjør med et reduksjonistisk verdigrunnlag og den dominans dette grunnlaget har fått innen medisinen og i vår kultur generelt. I vårt daglige liv blir vi møtt med enkle årsak-virkning-oppfatninger både innen medisinsk informasjon og i diverse medieoppslag, mens livet på mange måter er komplekst, tilfeldig og uforutsigbart. Livet er individuelt, men det vi sammenliknes med, er statistiske gjennomsnitt basert på normalpopulasjoner. Seljelid, som selv er en vellykket frukt av en reduksjonistisk kunnskapstradisjon, lar Tollmann stille kritiske spørsmål til denne i dagboken.

Livet er tilfeldig. Det finnes tre typer tilfeldighet: den uvitende, den komplekse og den fundamentale. Her settes disse tre tilfeldighetene inn i et moderne kompleksteoretisk perspektiv med relevante referanser, samtidig som de tilrettelegges med enkle eksempler for leseren som hovedperson.

Det finnes mange former for kommunikasjon. Vårt språk i tale og skrift er én variant. Tollmann «leser» imidlertid også kråkenes språk utenfor vinduet sitt og tenker seg inn i andre virkeligheter enn vår egen, for eksempel sjamanens, fiskens eller meitemarkens. Holdningen er ydmyk – i fortellingen er det bare fantasien eller graden av «galskap» som setter grenser.

Forfatteren konkluderer med at «Mennesket har en guddommelig trang til å forstå. Der ligger vår velsignelse. Mennesket har ikke en tilsvarende guddommelig evne til å forstå. Der ligger forbannelsen». Ved å lese Seljelids tekst stimuleres evnen til å forstå.

Harald M. Eriksen

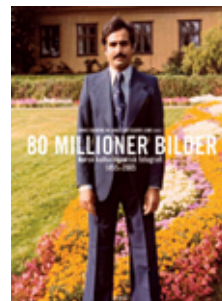
Institutt for klinisk odontologi
Universitetet i Tromsø

80 millioner kulturminner?

Ekeberg J, Lund HØ, red.

80 millioner bilder

Norsk kulturhistorisk fotografi 1855–2005.
432 s, ill. Oslo: Forlaget Press, 2008.
Pris NOK 498
ISBN 978-82-7547-315-6

Denne ambisiøst anlagte, luksuriøst utstyrte praktboken med forord av kultur- og kirkeminister Trond Giske omhandler fotografiet som kulturhistorie – fra fototeknikken kom i alminnelig bruk på midten av 1800-tallet til

begynnelsen av 2000-tallet, da digital fotografiering overtok. Det er altså den «analoge æra» i norsk fotografi som er temaet.

Bak prosjektet står Nasjonalbiblioteket og Preus museum. De har et «overordnet og overlappende ansvar for den fotografiske kulturarven i Norge» (s. 9).

Det er to tematisk atskilte deler. På de første 45 sidene dreier det seg om fotografiet som historisk «levning», fotografiet som historisk informasjonsbærer og fotografiet som visuelt uttrykk. Her går det hodestups inn i grunnlagsproblemene i historiefaget, kunsthistorien og relaterte områder. Sentrale fagfolk har skrevet vektige essays, således professorene Knut Kjeldstadli og Øivind Storm Bjerke, konservator Trond Erik Bjarli og forsker Susanne Ø. Sæther, foruten redaktørene Jonas Ekeberg (direktør for Preus museum) og bildearkivar ved Universitetsbiblioteket/Nasjonalbiblioteket Harald Østgaard Lund. Disse innledningskapitlene er interessant lesning. Men det blir dessverre bare overflåtekrusninger, ikke dypdykk. Selv om det er henvisninger til den omfattende litteraturen på området, blir tekstene for korte. De egger til utdyping og diskusjon. En drøfting av fotografiet som kulturbærer i Norge hadde fortjent alle de 432 sidene.

De neste 90 % er en presentasjon av et lite antall bilder som er plukket ut blant de 80 millioner redaktørene mener den bevaringsverdige fotografiske kulturarven består av. De gjengitte fotografiene finnes i de opplistede private og offentlige arkivene. Bildene som er valgt som eksempler, er trykt meget pent. De er hentet fra ulike tider og mange områder og de har lange, gode, forklarende tekster. Greit nok, men de utgjør likevel et ørlite utvalg. Hvordan er de valgt ut? De plasserer *80 millioner bilder* ufortjent i coffee-table-kategorien.

80 millioner? Og hva er kulturminne for hvem? I fotnote 2 på side 13 får vi vite hvordan noen har funnet ut at 80 millioner fotografier er bevaringsverdige. Men hvis

4,5 millioner nordmenn i albumer og skuffer har 20 bilder hver som de er glad i og som betyr noe for deres identitet, blir bare det 90 millioner bilder. Og de er utenfor det som her regnes som bevaringsverdige. De fleste har for øvrig mer enn 20 bilder. Noe av det første folk vil redde hvis det blir brann, er fotoalbumene. Det er ikke rart, for bildene er kulturminner for dem. Bildene er en del av hver enkelts bakgrunn og kultur.

Det er ute hos det norske folk den største delen av Norges fotografiske kulturminner befinner seg. Det er der ute teoretisk og praktisk bevisstgjøring om bevaring og fortolkning trengs mest. Prosjektet og denne utgivelsen kunne bidratt bedre til det.

Øivind Larsen

Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin
Universitetet i Oslo

Psykologisk thriller

Damhaug T.

Døden ved vann

446 s. Oslo: Cappelen Damm, 2009.

Pris NOK 369

ISBN 978-82-02-28964-5

Torkil Damhaug har fått mye og velfortjent oppmerksomhet omkring sin femte roman, som er hovedbok i flere bokklubber og allerede solgt til flere land. Hans forrige, *Se meg, Medusa* (2007), fikk begeistrede anmeldelser, og *Døden ved vann* er minst like god.

Handlingen sirkler rundt søstrene Liss og Mailin Bjerke. Psykologen Mailins forsvinning i Oslo fører Liss hjem fra et rufsete liv i Amsterdam og inn i en dramatisk julehøytid. Alt dette skjer etter en innledning der en forsømt gutt møter en mystisk mann under en ferietur til Kreta, et møte som blir liggende som bakteppe for hele fortellingen.

Boken er merket «kriminalroman», og forfatteren trives åpenbart best innenfor denne sjangeren. Han utfordrer likevel krimsjangerens grenser, ikke minst myten om det klare skillet mellom helter og skurker.

Selv om også personbeskrivelsene er troverdige og gode, er det først og fremst historiens komposisjon som gjør dette til en kvalitetsroman. Vi møter et variert persongalleri, vi forflytter oss i tid og rom, handlingen skjer lokalt med internasjonale forgreninger, plottet er finurlig konstruert, og språket er godt. I tillegg inkluderer fortel-

lingen tidsaktuelle emner som anoreksi, dop og incest. Spenningsmomentene er mange, og forfatteren klarer både å lage en sannsynlig avslutning og endatil gi oss en overraskelse helt til sist. Godt «krimhåndverk», med andre ord.

På mange måter kan dette kalles en psykologisk thriller. Psykiateren Torkil Damhaug bruker sin faglige innsikt i omtalen av psykologiske og psykiatriske emner, flere steder med snev av humor og ironi. Også de rettsmedisinske skildringene er detaljerte og realistiske.

Døden ved vann har en handling som nærmest roper på filmatisering. Ikke bare tittelen og hovedpersonenens etternavn gir assosiasjoner til *De dødes tjern* av André Bjerke (1918–85), alias Bernhard Borge. Bytt ut Freud med Ferenczi og Nordmarka med Østmarka, og dette kan bli en ny filmklassiker femti år etter.

Men for én gangs skyld: Vent ikke på filmen! Les boken!

Magne Nylenna

Helsebiblioteket

Lettlest dramatikk for ungdom

Lund MB.

nye venner.com

206 s. Oslo: Cappelen Damm, 2008.

Pris NOK 229

ISBN 978-82-02-27703-1

Med *nye venner.com* har May B. Lund skrevet en spenningsdrevet historie for ungdom, der en enkel, rask og direkte fortellerstil går på bekostning av dybden i fortellingen og troverdige personskildringer.

Vi møter 17 år gamle Anette, som i en kombinasjon av kjedsomhet og ensomhet oppretter en profil på nettstedet nye venner.com. Hun får kontakt med 19 år gamle Rashid og velger å møte ham i håp om å finne seg en kjæreste. Deretter følger stormende forelskelse og begjær, men da det viser seg at Rashid hadde helt andre motiver enn romantikk for å bli kjent med Anette, blir det starten på en serie av hendelser som kulminerer i en særdeles dramatisk og actionfylt avslutning på historien.

Boken er svært lettlest, og handlingen vil nok for mange i målgruppen være fengende og medrivende. På den annen side ville de nok også ha satt pris på en mer krevende tekst. Forfatteren tar opp mange temaer som

er aktuelle i ungdomsårene, bl.a. Internett som sjekkested, unge menneskers identitet og selvpoppfattelse, forelskelse, seksualitet, abort, sjalusi og kompliserte vennskapsforhold, men det går så raskt unna at det meste blir hengende i luften – uten å stimulere til nærmere refleksjon.

Historien er preget av ensidige og noe karikerte personbeskrivelser, og dette gjør at det blir vanskelig å identifisere seg med de menneskene vi møter. Anettes naivitet overfor Rashids opplagte dobbeltspill er lite troverdig. Vi blir heller aldri særlig godt kjent med verken Anette eller de andre karakterene. Dersom leserne hadde fått et dypere innblikk i bakgrunnen for deres handlinger, ville historien blitt mer interessant. Samtidig side skildres mange situasjoner med godt blikk for hvordan ungdomsårene kan arte seg, og leserne vil nok kjenne seg igjen i flere scener. Beskrivelsene av samspillet mellom Anettes klassekamerater gjør derimot at de heller fremstår som ungdomsskoleelever enn som elever på videregående skole.

Språket er svært direkte gjennom hele romanen, og i første del er det hyppige og heftige beskrivelser av sex og begjær. Selv om dette bidrar til å holde intensiteten i fortellingen oppe, kan man spørre seg om de detaljerte sexscenene tar for mye plass og om de med fordel kunne vært tonet noe ned.

Hvis *nye venner.com* skal være til glede for unge lesere, blir det derfor som en lett-fattelig spenningsroman.

Audun Welander-Vatn

Institutt for psykiatri
Universitetet i Oslo

Lengsel etter tilhørighet

Bredesen Ø.

Skyggelek

346 s. Rasta: Forlaget Norske Bøker, 2009.

Pris NOK 249

ISBN 978-82-8112-126-3

Skyggelek er en fortsettelse av forfatterens debutroman *Speilbilder*, som kom i 2006 (1). Handlingen utspiles i Bergen og New York i perioden før og etter den annen verdenskrig.

I *Skyggelek* er vi kommet frem til

1952. Hovedpersonen Edvard er talentfull og ettertraktet, men uforløst etter tapet av sjelevennen Adelaine. Han har forlatt enkle kår i Pollen og er blitt husvenn hos en sosietetsfamilie, samtidig som han er skipsredens høyre hånd. Det er imidlertid musikken